

www.dreamtheory.org

תורת החלומות וחקר החלימה : כתב-עת מקוון

חלומות, חלימה וחוויות שינה. תיאוריות פסיכודינאמיות, תיאוריה יונגיאנית, פסיכוביולוגיה, החלום בתרבות ותרבות החלום.
The Israeli Online Journal for the Study of Dreams and Dreaming

התחביר של האי-ראציונאליות:

מה יכול המחקר הפסיכואנליטי של החלומות ללמד אותנו על המוח

מאת: מרק בלצ'נר

The Grammar of Irrationality: What Psychoanalytic Dream Study can Tell us
About the Brain
Mark J. Blechner, Ph.D.

עריכה ותרגום: רז אבן, M.D.

עזרה בתרגום: ענבל עמית

Abstract: Not all kinds of irrationality are equal. The comparative study of dreams, brain damage, and psychopathology can reveal the “grammar of irrationality,” the rules of what can and cannot happen in various states of consciousness.

We may then modify and refine the properties of the “system unconscious” described by Freud (1915).

Examples are provided of “disjunctive cognitions” and “interobjects” which suggest constraints on the irrational combinations and distortions that are possible in dreams.

Further exploration of these phenomena and their underlying neural mechanisms may help clarify the neurobiology of transference. Unusual experiences of nested reality in dreams suggest also that reality may be a quality that our minds can apply to an experience. We should study not only “reality testing,” but also “reality assignment.”

Mark J. Blechner, Ph.D. is Fellow, Training and Supervising Analyst, and Teaching Faculty at the William Alanson White Institute and at New York University; Editor-in-Chief, Contemporary Psychoanalysis. He has published two books: Hope and Mortality: Psychodynamic Approaches to AIDS and HIV (1997); and The Dream Frontier (2001), both with The Analytic Press

המאמר תורגם לעברית ומועלה ב"תורת החלומות" בהסכמתו האדיבה של המחבר
המקור פורסם ב: Contemporary Psychoanalysis, 2005, 41:203-221

פסיכואנליטיקאים הסבו מאז ומתמיד תשומת לב מיוחדת לתפקידם של רגשות וחוסר היגיון בחיי הנפש. תרומה מרכזית של הפסיכואנליזה הייתה למעשה ההסבר שסיפקה בנוגע לאופן בו לחצים רגשיים יכולים להוביל לחוסר היגיון מחשבתי והתנהגותי. תחום מחקר זה נשאר ברובו במסגרת תחום הפסיכואנליזה. מטרתי היא לחדד ולקדם את ההבנה שלנו בנושא חוסר היגיון על ידי פירוט סוגי חוסר ההיגיון אשר עשויים או לא עשויים להתקיים בחלומות, מצבי תודעה אחרים, פסיכופתולוגיות, ונזקים מוחיים – מה שאני מכנה "התחביר של חוסר ההיגיון".

במהלך רוב שנות המאה ה-20, למעט מספר יוצאי דופן משמעותיים, פסיכולוגים מן האקדמיה, בין אם פסיכולוגים קוגניטיביים, חוקרים נוירולוגיים, או בן הכלאיים מהעת האחרונה תחת השם חוקרים נוירו-קוגניטיביים, לא הסבו תשומת לב מיוחדת להיבטים הרגשיים וחסרי ההיגיון של התפקוד הנפשי.¹ מרבית החוקרים נתקלו באתגרים רבים מדי בתחום החשיבה ההגיונית מכדי לצלול לאזור האפל של חשיבה לא הגיונית; ורגשות נתפסו פעמים רבות כמבולגנים מדי לבחינה או לחילופין לא חיוניים לצורך הבנת הקוגניציה.

בשנת 1985 האורד גרדנר (18) מנה את מאפייני תחום המחקר הקוגניטיבי, וכלל ביניהם את: "היעדר הדגש (הזמני) על רגשות, הקשר, תרבות והיסטוריה." "היעדר הדגש" התגלה כיותר מזמני עבור מדענים קוגניטיביים רבים הוא נמשך כמה עשורים של שנים. באותו הזמן, פסיכואנליטיקאים הסבו תשומת לב לרגשות, חוסר היגיון ולתת מודע, אך לא התקיים דו-שיח מספק עם חוקרים נוירו-קוגניטיביים המאפשר לשמור על תקשורת בין ממצאים קליניים ומחקרים ניסויים. התנהלות זו החלה להשתנות עם תחילת המאה ה-21 בסיועה של התנועה הנוירו-פסיכואנליטית, כאגודה בינלאומית המפרסמת כתב-עת המוקדש לחילופי מידע אינטר-דיסציפלינאריים.

בשנים האחרונות הוקדשה תשומת לב רבה יותר לרגשות בתחום הנוירו-קוגניטיבי, דוגמת עבודתם של דמאסיו (11) ופאנקספ (31). כמו כן מתבצעת עבודת מחקר, בכמות פחותה אמנם,

¹ ראה הירסט (20) הנותן הסטוריה מקיפה של חקר המוח הקוגניטיבי מתוך תת התמחויות בפסיכולוגיה, ביולוגיה ונוירולוגיה.

בנושא חוסר הגיון בתחום החשיבה, דוגמת כהנמן, סלוביק וטברסקי (25) וסלומן (37). בעבודתי (3,4,5,6) חקרתי את הסוגים או החשיבה המתקיימים בחלומות תוך השוואתם לפסיכופתולוגיה, נזק מוחי ומצבי תודעה אחרים. השערתי היא כי לא כל סוגי חוסר ההיגיון שווים. סוגים מסוימים של חשיבה לא הגיונית מופיעים תכופות בחלומות ואינם מהווים הפתעה עבור החולם. סוגים אחרים של חוסר הגיון הינם מפתיעים למדי עבור החולם, בין אם במהלך החלום עצמו או בעת שחזור החלום לאחר הקימה. וסוגים מסוימים של חוסר הגיון רק לעיתים נדירות או לעולם אינם מתרחשים בחלומות. אילוץי חוסר ההיגיון בחלומות מהווים סוג של "תחביר של חוסר הגיון". המבנה של תחביר זה, למיטב ידיעתי, טרם הוסבר בפירוט מספק.

עבודתי על פרויקט זה נמשכה מספר שנים. רבים ממצאיי הראשונים מתועדים בספרי *The Dream Frontier* (4). ככל שאני עובד על בעיה זו, כך אני מגלה עד כמה אני זקוק לשיתוף פעולה מצד פסיכואנליטיקאים אחרים בעלי עניין משותף בתיאוריה וההבנה של דרכי פעולת המוח. אנו הקלינאים הפסיכואנליטים אוספים מידע באופן שונה מכל חוקר אחר. אנו שומעים על כמות רבה יותר של חלומות מדי יום ובפירוט רב יותר מכל אדם אחר בחברה שלנו. נוסף על כך אנו משקיעים את עצמנו במצבים רגשיים עוצמתיים ולא טבעיים, אותם אנו מנסים לאחר מכן להבין באופן הגיוני. מתוך נתונים אלו אנו יכולים להציג שאלות משמעותיות רבות שיילקחו להתייחסות של אלו העוסקים במחקרי מעבדה.

אנו יכולים לנתח חלומות בדרכים רבות. מלבד מאמצינו הרגילים לפענח את משמעות החלום, באפשרותנו גם לנתח את מבנה התוכן הגלוי, נוכחות צורות מסוימות של חוסר הגיון, והאופן בו חוסר הגיון זה נחוה על ידי החולם. על ידי איסוף המידע אשר ברשותנו והבנייה שיטתית של ההתבוננות שלנו - אנו יכולים לגלות דברים אודות אופן פעולת המוח אשר עשויים להיות שונים למדי מגילוייהם של חוקרי מעבדה מדעני המוח, וחשובים לא פחות.

אנו עשויים לדוגמא לתרום לרוויזיות של מודל הרגרסיה של פרויד. המודל של פרויד רמז על זרימה חד-כיוונית של מידע בזמן עירות - החל ממגע חושי עם העולם, דרך המערכת התפיסתית ועד למערכת הזיכרון (Freud, 1900, פרק 7). פרויד האמין כי בחלום כיוון הזרימה מתהפך. הקלט מהמערכת החושית נחסם וזרימת המידע בין המערכת התפיסתית ומערכת הזיכרון מתהפכת. המערכת התפיסתית מקבלת קלטים מדימויים המאוחסנים בזיכרון.

הצעתו של פרויד היתה מבריקה לתקופתה, אך כיום דורשת תיקונים והתאמות לאור החידושים בתחום המוח-נפש. ידוע כי העברה של מידע חושי גולמי לכדי תפיסה הינה תהליך מורכב יותר מזה שפרויד טען לו. היא מתרחשת בשלבים רבים וכוללת עיבוד מידע ברמות מורכבות שונות באזורים שונים של המוח. ההנחה הרווחת כיום בקרב חוקרים רבים הינה כי תפקוד מוחי מתואר באופן הטוב ביותר על ידי מודל עיבוד מקבילי מבוזר (PDP). משמעות הדבר כי המידע אינו זורם בנתיב אחד בלבד; במקום זאת, קיים ריבוי של נתיבים המאפשרים העברה עצמאית של מידע, (מקללנד ועמיתיו , 28).

בתחום הראייה, לדוגמא, המידע נקלט בעין, אך מחולק על פני מספר נתיבים המובילים לאזורים שונים במוח. אזור אחד של המוח עשוי לבצע ניתוח של סוגי מגדירים מסוימים, בעוד שאזור אחר של המוח מבצע ניתוח של התמונה עבור סוגים שונים של מידע, דוגמת זיהוי פרצופים. נוסף על כך ישנם מעגלי משוב חוזר רבים לאורך הנתיב המספקים למערכת משוב עבור המידע המעובד חלקית.

כך שיש צורך בתיקון הצעתו של פרויד כי בחלימה מתקיים היפוך בכיוון זרימת המידע. כיצד ניתן פשוט להפוך את כיוון העיבוד, כאשר מדובר על ריבוי ערוצי זרימת מידע ומעגלי משוב חוזר? אך אנו יכולים לבצע התאמה לרעיון זה של פרויד ולהציע כי בחלימה זרימת המידע משתנה, אם לא זורמת בכיוון ההפכי. אך מה אופיו של שינוי זה? לשם כך יש צורך בפרויקט מחקרי ענף, על אף שיש בידינו כבר כמה ממצאים מוקדמים מרתקים.

לדוגמא, מחקרים בנושא הדמייה מוחית (דוגמת בראון ועמיתיו, 8) הראו פעילות מוחלשת בקורטקס החזותי הראשוני ופעילות מוגברת בקורטקס האקסטר-סטריאטי ובאזורים לימביים ופארה-לימביים במהלך שנת REM (תנועות עיניים מהירות). אלו מרמזים על כך שניתן כי בזמן חלומות REM אזורי הקורטקס של אסוציאציה ויזואלית ואזורים פארה-לימביים פועלים כמערכת סגורה, תוך הפעלה פנימית של דמיון בעל גוון רגשי.

מחקרים נוירוכימיים מצאו כי מערכת הסרוטונין ברובה או בכלולה אינה פעילה בזמן השינה, ובכך מתאפשרת מתכונת שונה של ארגון מידע ובוחרן מציאות.

כפי שכותב פאנקספ (31):

מערכות המוח המתנווכות ע"י נור-אפינפרין וסרוטונין – מראות את הפעילות העזה ביותר בעת הערות. הן מאיטות פעילות באופן משמעותי בעת שנת הגלים האיטיים (SWS) ומפסיקות לירות

לחלוטין כמה דקות לפני שלב ה-REM ונשארות מעוככות במשך כל תקופת ה-REM. בקצרה, הן אינן פועלות בעת החלימה ...

באופן כללי נראה שאחד התפקידים הגבוהים של מערכת הסרטונין המוחית הינה לשמור על היציבות בערוצי התפיסה והקוגניציה. כשהיציבות נחלשת ע"י ירידה כוללת של פעילות הסרטונין, עולה הסבירות לזליגת מידע מערוץ אחד לערוץ אחר. כך שירידה מתונה בפעילות הסרטונין במוח מהווה גורם חשוב ביצירת תובנות חדשות ורעיונות חדשים. ירידה ממושכת של הסרטונין יכולה לגרום לתחושות ותפיסות כאוטיות, וכל זה יכול לתרום לתחושות של חוסר קוהרנטיות ואף מאניה (עמוד 142, שם).

לפי השקפתי, אין זה תפקידם הבלעדי של חוקרי מוח לבחון נושאים אלו. עלינו כפסיכואנליטיקאים העוסקים בתחום לחקור חלומות בקפדנות, על מגוון החוויות המתרחשות בהם ומשמעותן של תופעות חלימה אלו, לצורך הבנת צורת הארגון המוחית. אם נקשיב לחלומות, ולא רק למטרת המשמעות הפסיכודינאמית שלהם, כי אם גם מתוך חשיבה נוירוביולוגית, יתכן כי נצליח להגיע למתאר של כמה תהליכים נוירולוגיים על בסיס הפנומנולוגיה של החלימה. נוכל לתאר את התחביר של חוסר ההיגיון. נוכל לזהות ולסווג את סוגי הקוגניציות המשותפות לחיי החלום ובאופן יחסי נעדרות בחיי העירות. לאחר מכן נוכל לקחת ממצאים אלה ולנסח הצעות בנוגע לאופן השונה בו אנשים מעבדים מידע ורגשות בחלימה ובעירות. הצעות מסוג זה עשויות לסייע לנו להנחות נוירופיזיולוגים בארגון המחקר שלהם באמצעות מתאר הפעולות המוחיות אשר עשויות להיות נפרדות זו מזו תפקודית ומוחית, והאופן בו תפקודים מוחיים אלו מאורגנים מחדש בעת השינה. אין בידיי להציג כאן את כל מחשבותיי בנוגע לאופן בו ניתן ליישם זאת, אך ברצוני להדגיש שני סוגים של תופעות חלימה, אותן אני מכנה "קוגניציות לא תואמות" ו- "interobjects". שתי תופעות אלו קשורות בחוסר הגיון אשר אינה מפתיעה את מרבית החולמים. באופן הגיוני, החלום אמור להיתפס כמוזר בעיני החולם, אך לא כך חווה אותו החולם. זה מוביל אותנו לפקפק בהיבטים הסובייקטיביים של בוחן מציאות ולהוביל את הדרך לכיוון היבטים חשובים של ארגון מוחי. בבוחן מציאות סובייקטיבי כוונתי היא כי נראה שברשותינו קווים מנחים פנימיים לשיפוט "מציאות מקובלת" בחלומות. סוגים מסוימים של חוסר הגיון נתפסים על ידי מרבית החולמים כמוזרים, אך עם זאת חלקם נתפסים כמקובלים ביותר ולא מפתיעים במיוחד במסגרת החלום.

קוגניציות לא תואמות

נסו לרגע לבדוק את תצורת החלום הביזארית הבאה - החולם אומר: "ידעתי שהיא הייתה אימי, אף כי היא לא נראתה כמוה". כל קלינאי ששומע חלומות לעיתים תכופות יודע שמשפטים כאלו אינם נדירים כלל.

מפתיע אותי שאמירות כאלו אינן לרוב מפתיעות את האנשים. אנשים רבים, כאשר הם יבואו לתאר חוויה ביזארית בחלום, יכינו את השומע ע"י הפתיחה: "זה היה הדבר המוזר ביותר... " או: "אינני מבין איך זה קרה, אבל בכל זאת...". אך כאשר אנשים רואים בחלום אדם שזהותו איננה תואמת את מראה דמותו, לרוב אינם משתמשים בהקדמה מאפיינת לתיאור החוויה – לפחות המטופלים שלי לא נוהגים כך. הם לוקחים זאת כמובן מאילו שאני אבין למה הם מתכוונים. לזה אני קורא "ביזאריות (א-ראציונליות) מקובלת של חיי החלום".²

החולם מכיר את זהותה של הדמות, אף כי מראה הדמות איננו תואם את זהותה. יש אי-התאמה בין מראה הדמות וזהותה. בחיי הערות, רוב האנשים השפויים יניחו שהם לא ראו טוב או לא זיהו טוב את האדם, ויתקנו זאת, אך לא כך בעת החלום.

זו דוגמה אחת למה שאני מכנה "קוגניציות לא תואמות". שני אספקטים של הקוגניציה אינם מתאימים זה לזה, החולם אמנם מודע לחוסר ההתאמה, אך לא מונע ממנה להישאר.³ בחיי הערות שלנו אנו לא נאמר באופן רגיל "היא לא נראתה כמוה אך ידעתי שהיא אימי". אך איכשהו אנו חשים בנוח לדווח על חוויות כאלו אם הן קורות בחלום. כאשר אנו מספרים על חוויות בערות אנו נוטים להימנע, או לפחות לתת אפיון מקדים, ממשפטים שאינם אפשריים מבחינה לוגית, פן נחשב ללא שפויים.

זה אחד הדברים שמבחין בין החולה הסכיזופרני לבין האחרים. אריאטי (2) נתן דוגמה של חולה סכיזופרני שאמר: "אימי היא שוויצריה". הוא חש שאימו הייתה כמו שווייץ, בכך שהייתה עצמאית

² זה יעזור להבחין בין "איראציונליות" ו"ביזאריות" בחלומות. רוב הביזאריות היא לא ראציונלית, אבל לא להפך. ביזאריות בחלומות ניתן להגדיר כאספקטים מפתיעים, לא לוגיים שמעוררים תחושה של מוזרות בחולם, בעוד שאיראציונליות שאיננה ביזארית – לא מעוררת תחושה כזאת.

² זו דוגמה למה שפודור (12) כינה "המודולאריות של נפש". פודור לא עסק בחלומות, אבל המודולאריות של הנפש בעת חלימה ובעת זכרון החלומות מהווים נושאים ששונים חקירה.

וחופשייה. אבל אם היה אומר "אימי היא כמו שוויצריה", המשפט היה נשמע פואטי ולא מטורף.

סלבדור דאלי (10) תפס את ההבדל הזה כשאמר "ההבדל היחיד ביני לבין האדם המשוגע הוא בכך שאני לא משוגע". דאלי ביצירות האמנות שלו – עיוות כל העת את העולם האמיתי. אבל הוא יכול היה לבחור אם לעשות כך או לא. הוא יכול היה להתחבר לאופני החשיבה של האדם המשוגע, אבל יכול היה גם לחזור מהן מתי שרצה, ולעבוד איתן כאדם שפוי ופרודוקטיבי. זה ההבדל בינו ובין האדם המשוגע.

בחלומותינו, לרוב איננו יכולים לעשות בחירה זאת. לרוב אין מונחים מגדירים. אנחנו יכולים לחלום: " היא לא נראה כמוה, אך ידעתי שהיא אימי". אנחנו לא נוטים לחלום: "היא לא נראתה כמוה, אך חשתי באופן כלשהו שהיא הייתה כמו אימי". זו כבר השפה של החשיבה הערה. החולמים הם כפי שאמר המלט לאימו (מערכה ראשונה, מעמד שני, תרגום שלונסקי): "אין זה "נדמה" גברתי, כי אם אמת. בי אין דבר "נדמה". "

וכאשר אנו ערים ומספרים את חלומותינו, אנו ממשיכים לקבל את הקוגניציה הלא תואמת ללא המונחים המגדירים.

מה הקוגניציות הלא תואמות יכולות ללמדנו על הנפש ועל המוח

לקוגניציות הלא תואמות יכולות להיות משמעויות חשובות להבנת אופן הארגון של הנפש ושל המוח. השערת העבודה הרחבה אותה אני מציע שנחקור היא כזאת: כאשר מופיעה קוגניציה לא תואמת, הרי שני מרכיביה מבטאים מערכות מוח שונות שהאינטגרציה ההדדית ביניהן מעוכבת או עוברת שינוי בעת השינה. לכן, בדוגמת החלום בו האם לא נראית כאם האמיתית, התפיסה של איך אדם נראה והזיהוי של מי הוא – יהיו מתווכים ע"י מערכות מוח שונות. המאפיינים של חוויות חלום ביזאריות יכולים להבהיר מהם המרכיבים השונים של תהליכי התפיסה. כשאלו יובהרו, נוכל לעדכן את מודל הרגרסיה של פרויד ולתאר אילו מודולים שונים של תהליכים נפשיים יכולים להיות באינטראקציה ולספק קלט כדי ליצור את החלום.

כמו כן נרצה לשים לב לאותן קוגניציות לא תואמות – שאינן קורות. למשל, אף כי שכיח מאוד

לחלום " ידעתי שזאת אימי אף כי לא הייתה דומה לה" אין זה שכיח לחלום את החלום ההפוך "ידעתי שזו לא הייתה אימי, אף כי היא נראתה כמוה". למעשה בכל התיאורים של החלומות של המטופלים שלי, לא שמעתי אפילו על חלום אחד כזה. כמובן שזה לא ממש מחקר שיטתי, ואנו נרצה מדגם הרבה יותר גדול, שנאסף לא רק על ידי קלינאים אלא גם על ידי חוקרים בניסויים שיטתיים של החלימה, כדי לטעון באופן ברור שחלומות כאלו אינם קורים, או שהינם נדירים מאוד. אם הנטייה הזאת שכיחה בקרב קבוצה גדולה של חולמים, זאת תהיה עובדה חשובה. יכול להשתמע מכך שלא כל הסתירות נסבלות באופן לא מודע. יתכן שהתהליך הינו יותר מוגבל ושיטתי מאשר פרויד תיאר.⁴

דוגמה אחרת של קוגניציה לא תואמת קשורה בתפיסת הזמן. מאוד שכיח שהחולם יחלום עצמו שכמבוגר הוא חוזר אחורה בזמן לסביבת ילדותו. במקרה זה, הגיל הנתפס של החלום איננו תואם את המיקום של החלום.

הקוגניציה הלא תואמת של הזמן יש לה גם מספר מגבלות. אם לשפוט לפי ניסיוני וניסיון פסיכואנליטיקאים אחרים זה הרבה פחות שכיח לחלום את המצב ההפוך - שמישהו יחלום עצמו בתור ילד אך בסביבתו בהווה (26, 4). לעומת זאת יש שכחיות גבוהה יותר של חלומות על אחרים שמוצגים בדמותם בגיל צעיר אך מופיעים בהווה. למשל אהרון אפלפלד (1) מתאר:

"... כמה ימים אחרי חזרתי (מפראג), חלמתי על הורי. הם לא התבגרו מאז שהיינו יחד בפראג לפני שישים ושלוש שנים, ופניהם הביעו תדהמה על כך שאני הזדקנתי. היינו מאוחדים בהשתאות הדדית, וידעתי שיש לי משהו חשוב לספר להם. אבל, כמו בכל חלום עמוק, לא יכולתי לבטא את המילים."
(שם, עמוד 41).

האחרים נמצאים בגילם מהעבר בעוד החולם בגילו הנוכחי. תופעה זאת נפוצה בעיקר אצל חולמים שאיבדו קרובי משפחה (4).

אם חוסר ההתאמה בזמן בין ההתרחשות בחלום לבין גיל החולם - איננה סימטרית – הרי עובדה זאת תהיה חשובה לגבי התיאוריה של הלא מודע. היא יכולה להצביע על חלוקה במוחנו בין תחושת הזמן

⁴ כמו שתואר לעיל, חוסר ההתאמה - של מי שנראית כאחרת בלי להיות היא - אכן מופיע בסוגים שונים של פגיעה מוחית (למשל בתסמונת קפראס). התבנית של קוגניציות סותרות אפשריות יכולה להיות תלויה במצב המוח, כמו חלומות לעומת מצבים מסויימים של פגיעה מוחית, והתיאוריה שלנו צריכה לקחת בחשבון את כל האפשרויות הללו וכן גם כל המגבלות.

של יצוגי העצמי לבין תחושת הזמן לגבי אספקטים אחרים של החוויה, ואסימטריה לגבי האופן בו הם מתחברים. בעוד שפרויד (15) תאר את חוסר הזמניות של הלא מודע, יתכנו מגבלות יותר ספציפיות לגבי האופן בו הזמן יכול להתעוות ולהשתנות באופן לא מודע (3, 6). אנו צריכים להתקדם מהמודל של לא מודע אשר "הכול יכול לקרות" בו – למודל שמאפיין מה כן יכול לקרות ותחת אלו תנאים פסיכולוגים ונוירולוגים.

הנוירוביולוגיה של יצוגי האובייקט והטרנספרנס

לרוב הקלינאים חושבים על הקוגניציות הלא תואמות במונחים של משמעותם הפסיכודינאמית. רבים מכירים את ספרם של פוסהייג' ולב (13) על פירוש החלום, שבו הם הציגו חלומות של מטופל אחד לשישה קלינאים מזרמים שונים. החלום הראשון כלל את הקוגניציה הלא תואמת "אימי הייתה שם, מחטטת בארנקי. היא לא דמתה כלל לאימי".

רוב הקלינאים, ללא קשר לאסכולה שלהם, הסכימו שהדמות שלא נראית כמו מי שהיא – מייצגת בעצם לא את הדמות עצמה, אלא את האובייקט הפנימי, את האם המופנמת. הדגש לא היה על הפיצול בתפקודי המוח, אלא על הפיצול בין אנשים אמיתיים בעולם החיצוני לבין דמויות מופנמות, ייצוגי האובייקט הפנימיים, שכולנו נושאים בתוכנו.

כאן אנו ניצבים בפני אפשרות מרתקת. החלוקה של ייצוגי האובייקט הפנימיים והחיצוניים - חייב להיות לה מנגנון במוח. מה הבסיס המוחי לייצוגי אובייקט פנימיים ולהשלכתם בתוך הטרנספרנס? האם האנטומיה המוחית שמאפשרת ייצוגי אובייקט פנימיים קשורה לאזורים הנפרדים במוח שמעורבים בתפיסת התכונות ותפיסת הזהות? לכל מי שמתעניין במחקר פסיכואנליטי המבוסס על מערכת העצבים, זו מהווה שאלה בסיסית, אף כי עוד אין לנו תשובות ברורות, בהתבסס על הידע הנוירולוגי הנוכחי.

אנו יכולים לשאול אם אין זה מוזר לחוש בטחון כה רב לגבי זהות האדם וזאת כנגד עדות פיזית סותרת? מה ניתן ללמוד מהחלוקה הזאת? היא מראה שתהליכי ראיית התכונות הפיזיות של האדם אינן זהות ואולי אפילו לא איזומורפיות לתהליך תפיסת זהותו. אך האם יש עדות ממקורות אחרים

שאכן מדובר בשני תהליכים נפרדים?

ואכן – יש עדויות נוספות. נתונן בתחילה בתחום הנורופסיכולוגי. נמצא שאנשים שלקו באירוע מוחי או בעלי פגיעה מוחית אחרת יכולים לסבול מתסמונת המכונה "פרוזופאגנוזיה". אדם הסובל מתסמונת זאת יכול להתבונן באשתו, להבחין בכל תווי פניה באופן ברור, אך לא לזהות מי היא. תהליך הראייה אמנם תקין, אך קיימת פגיעה בתהליך זיהוי זהות הפנים (7).

אנו מכירים גם את תסמונת קפגראס, שבו החולה מאמין שאדם קרוב לו הוא בעצם מתחזה. תכונות הפנים מוכרות, אך לא זהות. כמו כן מוכרת תסמונת פרגולי, שבה האדם מזהה באופן שגוי אנשים זרים כאילו הוא מכיר אותם.

ניתן למצוא נתונים גם ממחקר על תפיסת הראייה בבעלי חיים ובבני אדם. מדענים מזהים את האזורים במוח שאחראים על מימדים שונים של תפיסת הפנים (30). גורנו-טמפיני ועמיתיו (19) מצאו שבבני אדם, זיהוי פנים לא מוכרות מפעיל אזורי אסוציאציה ראייתיים אונימודאליים באיזור ה-fusiform, בעוד שזיהוי פנים מוכרות מפעיל איזור נוסף בקורטקס הלאטרלי המרכזי טמפוראלי. כמו כן חלוקה דומה של התפקודים נמצאה ע"י פרט, רולס וקאן (32) בקופי מאקק. מתוך ממצאים כאלו למדנו שתהליכי זיהוי הפנים הינם מורכבים ביותר ומושגים על ידי אזורים מוחיים השונים מאזורים שמעורבים בניתוח הראשוני של תכונות חזותיות.

כך שיש בידינו סוגים שונים של מידע שמתכנסים לאותה תופעה. מידע מנורופתולוגיה אנושית, ממחקרי מוח בבני אדם ובעלי חיים, ומתצפיות פסיכואנליטיות של חלומות, שכולם מראים שתפיסת תכונות ויזואליות מופרדת מתפיסת הזהות. בפעילות התקינה של התודעה – שתי המערכות פועלות ביחד. אולי זו אחת הסיבות, שאנשים באנליזה מתקשים להיות מודעים ל"אובייקטים הפנימיים" שלהם. אך יתכן שהמערכת המוחית לזיהוי אנשים יכולה לראות את אמא גם שהתכונות הפיזיות מראות "לא אמא". בחלומות, בפסיכוזה, בתסמונות נורופתולוגיות, ובמצבי טרנספרס בעלי עוצמה רבה – ההפרדה הזאת מתבטאת באופן ברור יותר מאשר בתודעה הערה הרגילה.

פסיכואנליטיקאים, לדעתי, צריכים להתרגש מכך. שכן ניתן לראות כאן בחלומות את שני המושגים הבסיסיים של הפסיכואנליזה – כלומר, טרנספרנס וייצוגי האובייקט - וניתן גם לזהות את הבסיס

הנירוביולוגי של המנגנון מאחורי תופעות אלו.

Interobjects

כעת ברצוני להפנות את תשומת הלב לצורה מוזרה אחרת של חשיבה בחלום, למה שאני מכנה "Interobjects". מדובר בסוג של עיבוי (קונדנסציה) בחלום שבה מחשבות החלום מתכנסות ויוצרות אובייקט חדש שלא קיים בחיים הערים ואף לא יכול להיות קיים בהם. ייתכן ויהיה בעל מבנה לא ברור המתואר כ"דבר-מה בין X ל-Y". אלן הובסון (21) חלם על "כלי מתכת, דבר-מה הדומה למנעול של דלת או אולי זוג צירים שקפא עליהם צבעם". ברט סטייטס (38) חלם על "דבר-מה בין בריכת שחייה לאקוודוקט" בחלומות אנו מקבלים סוגים אלו של מבני-ביניים. הובסון כינה אותם "קוגניציות חסרות" ופרויד כינה אותם "מבנים מתווכים ומורכבים". אני מעדיף לכנות אותם "interobjects". במקום להתמקד במה שאינם (גופים חסרים), אני מעדיף להתמקד במה שהינם (יצירות חדשות הנגזרות משילוב של אובייקטים).

כאשר מדברים על interobjects, שילוב האובייקטים יחד אינו יוצר אובייקט חדש בעל "גשטלט" שלם, כי אם נותר ברמת מיזוג חלקי בלבד. האובייקט אשר נוצר אינו קל לתיאור במונחים של אובייקטים מעולם הערות. החולם עשוי לומר, כפי שעשה אחד ממטופליו של דונאלד מלצר (29), "זה היה דבר-מה בין פטיפון למאזניים" (29, עמ' 45). כיצד נראה אובייקט שכזה? אין זה ברור האם בחלום עצמו היו תכונות האובייקט מעורפלות או פשוט קשות לתיאור? סביר כי אמן מסוגל לצייר אובייקט המהווה דבר-מה בין פטיפון למאזניים, ויכול אולי לשלב חלקים מוכרים של כל אחד משני האובייקטים. אך ייתכן גם כי בחוויית החלום, האובייקט שתואר כך היה דימוי כפול קבוע, או לחילופין דימוי אשר החליף צורה בין שני האובייקטים, או שמא דבר-מה אחר. חקר חווייתו של החולם עשויה להבהיר זאת. האם יכול החולם לפרט על האופן בו היה האובייקט בחלום "בין" שני אובייקטים?

נראה כי פרויד (14, עמ' 602) לא חשב טובות על interobjects וציין את זרותם לתהליך החשיבה המשני. פרויד ציין בצדק כי במהלך החשיבה שלנו בערות אנו נמנעים מ- interobjects, פן נחשב לפסיכוטים. עם זאת, העובדה כי בדיווחים על חלומות שנמסרים בזמן ערות אנו מדווחים ללא קושי על interobjects - הינה מרשימה למדי. כמו במקרה של קוגניציות סותרות, החולם לרוב אינו

מסייג את הדיווח שלו באמצעות ציון עד כמה מוזר היה עבורו לתפוס את ה- interobjects בחלומו. לרוב הוא פשוט מדווח עליו ותו לא. Interobjects, כמו קוגניציות סותרות, הינם חלק מהאי-רציונאליות השגרתית של עולם החלימה. בחיי העירות תפיסה שכזו תיחשב למוזרה. אך interobject הנתפס כלא-רציונאלי בעולם חיי העירות אינו נחוה כאוביקט ביזארי בעולם החלומות.

כאשר אנו מבצעים הערכה מחודשת של interobject בזמן ערות, אנו נוטים להסדיר אותו, לרוב על ידי המרתו לאחד משני האובייקטים. "משהו בין פטיפון למאזניים" לרוב יעבור המרה לפטיפון או לחילופין למאזניים, תהליך טבעי של מצב הערות של "התאמה לשגרה". יונג תיאר בעבר חלום אשר כלל בתוכו דימוי של "סרטן-לטאה". בסופו של דבר, בדיון שערך על חלום זה, ה"סרטן-לטאה" הומר ללטאה בלבד. תיעוד חלומות מדוקדק בכתב – יכול לסייע במניעת ההתאמה לשגרה של דימוי ה –

Interobjects

מעניין הוא כי ילדים עיקשים יותר ממבוגרים לגבי שמירה על שלמותו של ה- interobject. ילד חלם כי כלב-ים שחה לעברו ולעבר חבריו. "הם חשבו כי זהו סתם כלב-ים, אך אז הסתכלו וראו כי מתחת לפני המים היתה זו סירה שלמה, ענקית, כך שהם טיפסו על כלב הים-סירה וזו הביאה אותם בבטחה ליבשה." כאשר הילד סיפר לאביו על החלום בבוקר למחרת, האב - כמבוגר אשר אינו מסוגל לקבל סתירות, אמר לבנו: "אם כן, היתה זו אכן סירה – גדולה ובטוחה". הילד, אוהז בחוזקה בשלמות החלום שלו, אמר לאביו, "היתה זו סירה, אך גם כלב-ים גדול וחברותי" (בלצ'נר, 2001).

גם אם interobjects אינם מקובלים חברתית, אין זה אומר כי אין בהם תועלת. מבני פשרה ותיווך אלה של interobjects עשויים לשרת פונקציה בסיסית עבור החשיבה האנושית אשר כמעט ולא נחקרה. על ידי הפרה של גבולות הקטגוריות הרגילות שלנו, הם עשויים להוות גורם חיוני ליצירה של רעיונות חדשים באמת אשר יהיה קשה יותר להעלותם על הדעת על ידי שימוש במבני התהליך המשני, המגובש במלואו. ייתכן, לדוגמא, כי חלום מסוג interobject היווה את המקור ליצירה של דמויות מיתולוגיות המערבות יחד מינים שונים, כמו מינוטאור, גריפון וספינקס, כמו גם יצירות אמנות רבות. ליאונרדו דה-וינצ'י ראה בדמיון מבוסס על פנטזיה, היא היכולת לבצע שילוב מחדש של דימויים או חלקי דימויים לכדי תרכובות או רעיונות חדשים.

Interobjects מציעים דבר-מה אחר בתחום העיבוד הקוגניטיבי. אנו בני האדם נוטים לבצע

קטלוג של פריטים בקטגוריות נפרדות. אך, לפחות בחלומות שלנו, וייתכן כי גם בחיי הערות הלא-מודעים שלנו, ייתכן כי ניתן למצוא מכנה משותף בין אובייקטים אשר לרוב נשמרים בקטגוריות נפרדות. ה- interobject אשר דווח על ידי מלצר וצוין קודם לכן – "דבר-מה בין פטיפון למאזניים" – מציע קטגוריה של אובייקטים בעלי משטח מתכתי עגול ולוחות מתכת ישרים. זוהי אינה קטגוריה של אובייקטים המוכרים למרביתנו. זוהי שאלה פתוחה, האם חלום בנושא interobject זה מציע דבר-מה שטרם נתגלה לגבי זיהוי תכונות ויצירה לא מודעת של קטגוריות?

כך, interobjects הנוצרים בחלומות עשויים לספר לנו על האופן בו המוח מארגן מידע. בחלומות, כאשר המוח מייצר גירויים, להבדיל מתפיסתו אותם, גורמים ארגוניים פנימיים אלו שלרוב אינם מודעים לנו, עשויים לחשוף את קיומם. כאשר המוח מייצר יצוגי-תפיסה בעת החלימה, בזמן שפעילות הסרטונין מופחתת, דפוסים של ירי עצבי עשויים לחבר ייצוגים אשר יש להם סיווג כקבוצה משותפת במציאות הנפשית, ובכך לאפשר יצירה של אובייקטים חדשים. על אף שמובילי מים (אקוודוקט) ממלאים פונקציות שונות מברכות שחייה, בעת החלימה אנו עשויים להתעלם מכך. במקום זאת, המוח החולם "שם לב" לנקודות דמיון הקיימות בין מובילי מים לברכות שחייה – שניהם אובייקטים מעשה יד-אדם הכוללים כמות גדולה של מים, וניתן לצמצם אותם לכדי "דבר-מה בין בריכת שחייה ומוביל-מים", או לחילופין "מוביל מים-בריכה" (aqua-pool) (38).

ייתכן כי פירוט מגבלותיהם של interobjects אפשריים הינו כדאי לצורך המשך פיתוח אפיוני התחביר של האי-הרציונאליות. האם ביכולתו של המוח לשלב יחד שני דברים? האם רקומבינציה מוחית בזמן השינה מאופיינת בכאוס מוחלט? ואם לא, אילו חוקים בכל זאת חלים עליה?

עד כה יש בידינו מידע מועט מדי מכדי לענות על שאלות אלו, על אף שמחקרים העוסקים בשאלות אחרות מעלים הצעות בנוגע לאופיים של חלק מחוקי הרקומבינציה הנפשית. לדוגמא, רקינסון ובאטרוורת (33, ראו גם רקינסון וכהן, 34) מצאו כי פעוטות בגילאי 14-22 חודשים מסוגלים להבחין בין קטגוריות של בעלי-חיים וכלי-רכב, כמו לדוגמא פרה ומכונית. אך הם ביקשו לגלות מה התכונות של הפרה או המכונית שאכן חשובות ליצירת ההבחנה? וכך הם הציגו לפעוטות מה שאני מכנה interobjects: פרה עם גלגלים במקום רגליים, ומכונית עם רגליים במקום גלגלים.

הפעוטות לא הצליחו לקטלג את הגירוי או לחילופין נטו לקטלג אותם בהתאם לרגליים או לגלגלים, מה שייתכן כי מצביע על כך שהם שמו את הדגש על חלקים הקשורים בתנועה.⁵ בעוד שמחקרים אלה מספקים לנו מידע מעניין בנוגע לאופן בו פעוטות מתמודדים עם interobjects המיוצרים על ידי מבוגרים, הם אינם עונים על השאלה שהועלתה כאן בנוגע לתחביר האפשרי של מיזוג אובייקטים המותר בחלומות.

מחקר בעל נגיעה גדולה יותר לשאלה שהועלתה כאן הוא זה של ריטנהאוס, סטיקגולד והובסון (35) אשר סיפק מידע בנוגע לתופעה קשורה, והיא ההמרה (טרנספורמציה) של אובייקטים בחלומות מבוגרים, כמו "מכונת שהפכה לאופניים". במחקרם, בו אספו חלומות של סטודנטים לתארים מתקדמים, הם מצאו כי אובייקטים דוממים לעולם לא הופכים לאנושיים, ולהיפך. עם זאת, הם מצאו 5 מקרים בהם בוצעה המרה של אדם או חפץ דומם לאובייקט חי שאינו אנושי. כמו כן הם מצאו כי ברוב מקרי ההמרה, האובייקט החדש כלל תכונות אסוציאטיביות פורמאליות בעלות דמיון לאובייקט הקודם.

האם ממצאיהם בנוגע להמרות תקפים גם עבור interobjects? הם לא דיווחו על מקרים של interobjects, אך עם זאת ממצאיהם תואמים את חלום הילד אשר דווח קודם לכן על כלב הים - סירה, וכן את כל שאר ה-interobjects אשר דווחו כאן. רוב האנשים אינם חוצים את מחסום הדומם-חי (היינו, מנעול-ציר, בריכת שחייה-מוביל מים, פטיפון-מאזניים, וסרטן-לטאה). ה-Interobject היחיד אשר חצה את מחסום הדומם-חי, כלב הים-סירה בחלומו של הילד, גם הוא תואם את קווי היסוד של ריטנהאוס ושות'. כלב-הים והסירה חולקים תכונות אסוציאטיביות (צורה, יכולת תנועה במים) והם חוצים את מחסום הדומם-חי, אך האובייקט החי אינו אנושי. עם זאת, לאחרונה שמעתי חלום שסיפר לי אחד מתלמידי אשר כלל "טלפון נייד-תינוק". החולם לחץ על לחצני הטלפון אלחוטית-תינוק על מנת לתפעל אותו. Interobject זה חוצה את מחסום החי-דומם, והאובייקט החי הוא אנושי.

יש לצבור מידע נוסף בנושאים אלו לפני שנוכל לבחון את ההשלכות של קטגוריזציה מוחית וייצוג אובייקטים. נוסף על כך, ייתכן כי יש מקום להתייחס לסוגי ה-interobjects המופיעים במיתולוגיה, בסיפורת המודרנית (כגון בסרטים מצוירים המיועדים לילדים), ובמוצרי תוכנות

⁵ בהקדמה להצגת מחקרם עוד טרם פרסומו, רקינסון וכהן נתנו למאמרם שם יותר קליט "עליך להתגלגל עם זה, בייבי. ההשפעה של החלקים הפונקציונאליים ביצירת קטגוריות אצל ילדים".

"אנימציה" ממוחשבות (morphing).

ניטור מציאות בחלומות

עד כה בחנו מבחינה מבנית מספר סוגי מבנים לא הגיוניים ומוזרים המופיעים בחלומות. אך ניתן לבחון את שאלת חוסר ההיגיון גם ברמה אחרת, הנוגעת לרמת המודעות בעת החלימה ולשיפוט חוסר ההיגיון המתרחש בעת החלימה ובהיזכרות בחלום בערות. באיזו מידה אנו מודעים למצב השינה שלנו כאשר אנו ישנים? כיצד אנו שופטים את רמת המציאות וחוסר ההיגיון בעת החלימה, וכיצד אלו משתנים כאשר אנו ערים? והחשוב מכל מנקודת מבט קלינית, כיצד שיפוטם לא הגיוניים בעת החלימה ממשיכים לכדי עיוותים פסיכולוגיים בחיי הערות, ולהיפך?

בספרי *The Dream Frontier* (4, עמ' 288-290) קטלגתי חלק משלבי ופירושי המודעות בעת שינה וחלימה. המצב הנפוץ ביותר של חלימה הינו סוג של אגנוסיה. איננו מודעים לכך שאנו חולמים. עם התקדמות החלום, אנו חושבים כי זו התרחשותה של המציאות. לפיכך, בחלימה "תקינה", ניטור המציאות שלנו לקוי (23). לעומת זאת, קיימת גם תופעה הידועה בשם "חלימה צלולה", בה האדם מודע לכך שהוא חולם (17).

כמו כן קיימות דרכים רבות בהן חוויות השינה והחלימה עשויות להיכלל בחלום ובחיי הערות של אותו אדם. לדוגמא, בחלום – אדם חש עייפות והולך לנמנם, ועשוי אף לחוות חלום בתוך החלום: "בחלומי נרדמתי ואז חלמתי...". אנשים עשויים לספר לאנשים אחרים בחלום על חלום שזה עתה חלמו: "ואז בחלום סיפרתי לך את החלום". אנשים עשויים לחוות בחלום קימה משינה, כאשר למעשה הם עדיין חולמים.

ישנם שלבים רבים נוספים לניטור מציאות ופירושים לחוויית השינה וחלימה אותם ניתן לתאר, כמו החלום הבא ששמעתי לאחרונה ממטופל אותו אכנה רוברט: "אימי ואני נוסעים באוטובוס לבצע סידורים. בהמתנה לאוטובוס ישנו תור של אנשים, ובו גם אבי. אבי נפטר לפני 25 שנים. הוא נראה טוב. הוא בשנות הארבעים לחייו. (הוא מת בשנות החמישים לחייו). אני מבחין בו והוא מבחין בנו. זה היה נראה לא הגיוני כי בראותו אותנו יעלה על האוטובוס. אנו יושבים במושב המקביל מאחורי הנהג. התור מתקצר. אבי עולה על האוטובוס. העליתי בדמיוני בעבר כי אבי חי, אך הפעם זה היה אמיתי". המשפט האחרון, אותו חשב המטופל בעת החלום, הוא יוצא מן הכלל. "זה היה אמיתי".

במציאות חיי היומיום נראה כי החולם משוכנע כי אביו נפטר. הוא צפה בסבלו ובדעיכתו במשך חודשים רבים. ועם זאת, לעיתים הוא העלה בדמיונו כי אביו עדיין חי. ובחלום זה, אביו באמת היה בחיים. זה מעלה את ההשערה כי ייתכן וקיימות במוח האדם שתיים או יותר מערכות סימולטאניות לניטור מציאות. ייתכן כי קיימת תחושת מציאות במודעות החלימה ברמת מורכבות גדולה הרבה יותר מזו שאנו משערים. בחלימה צלולה, לדוגמא, החולמים יודעים בעת החלימה כי הם חולמים. בחלום זה, לעומת זאת, החולם אינו מודע בעת החלימה כי הוא חולם, ולפחות בזמן החלימה מבצע שיפוט לפיו החלום אמיתי יותר מפנטזיית ה"ערות" שלו.

לדעתי, מהיבט קליני מקרה זה מראה כי האמונות לגבי מותו והיותו של אביו בחיים מתקיימות יחד, וכי חלק נכבד מחוויית ההתעוררות התמוהה של המטופל עוצב על ידי האמונה הלא מודעת כי אביו חי ונטש את משפחתו, אמונה אשר העלתה בו זעם ודיכאון. בחיי הערות שלו האמין באופן מודע כי אביו נפטר; ללא תלות בכך, מבחינה פסיכולוגית אביו עוד היה מאוד חי עבורו.

אני חושב כי חלום זה, וכמוהו כל הדיאלוג הקליני, מדגימים עד כמה מורכבת יכולה להיות הערכת המציאות על ידי המוח, וכיצד ניתן לשנותה באמצעות משאלות ורגשות חזקים. אין זה לא שגרתי עבורנו לבצע שיפוט מוטעה לפיו ההתרחשויות בחלום הינן אמיתיות. יותר לא שגרתי עבורנו, עם זאת, לעשות בחלום את שעשה מטופל זה – להשוות את החלום עם פנטזיית ערות, ולבצע שיפוט בעת החלום לפיו הפנטזיה אינה אמיתית, אך החלום הוא אכן אמיתי.

ישנו ענף בתחום הנורולוגיה הקוגניטיבית החוקר את הקרוי "ניטור מציאות", מונח אשר הוטבע על ידי מרסייה ג'ונסון (24). ניטור מציאות הוא חקר הידיעה האם דבר-מה אכן התרחש, או שמא דמיינו אותו, או לחילופין חלמנו אותו. לרוב אנו טובים למדי במשימה זו, אך ישנן דרכים בהן אנשים נורמאליים כביכול שוגים בניטור מציאות. קוראים רבים ודאי מכירים את חלום העכביש של הארי סטאק סאליבן אשר נותח רבות, ממנו הקיץ והמשיך לראות את העכביש מחלום על מיטתו למשך זמן מה; אנשים רבים חוו בעצמם חלום עוצמתי הממשיך לפרק זמן מסוים במצב של ערות.

אך חלומי של רוברט מעלה מספר שאלות אחרות אשר לא נידונו עד כה לעומק על ידי נורולוגים קוגניטיביים: מהי משמעותו של ביצוע שיפוט בעת חלימה "האם זה אמיתי"? חשבו על הביטוי "חוויה אמיתית בחלום". האם זהו אוקסימורון? נקודה זו מעלה את השאלה עד כמה שיפוטי המציאות שלנו מבוססים על מסקנות נפשיות בנוגע למצב הנתפס בעולם הסובב אותנו? או לחילופין, עד כמה

המציאות הינה איכות שמוחנו מסוגל ליישם על החוויה שלנו? יתכן כי עלינו לחקור לא רק "בוהן מציאות", כי אם גם "ייחוס מציאות".

עקרונות השקיפות והתפיסה ה"אנדו-נוירו-פסיכית"

נושאי הקוגניציות הלא-תואמות, ה- interobjects וניטור מציאות מורכבת המתוארים כאן קשורים למה שפרויד (16) כינה "endopsychic perception". פרויד התכוון במונח זה לכך שגם לסימפטומים פסיכופתולוגיים כמו האלוצינציות ודלוזיות יש ערך חיובי עבור החוקרים, בכך שהם עשויים לרמז על אופן ארגון ומבנה המוח האנושי (3). לדוגמה, מחשבות שווא של היות נצפה ניתן לראותן כהשלכה של "תפיסה אנדופסיכית" של הסופר-אגו.

פרויד (16) כתב במאמרו מ 1933 (בתרגום : אריה בר)

"... חולים אלו פנו עורף לממשות החיצונית. אבל דווקא משום כך ידוע להם יותר מהממשות

הפנימית. הנפשית, ואפשר להם לגלות לנו מעט מהדברים, שאין לנו גישה אחרת אליהם.

על קבוצה אחת של חולים אלה אנו אומרים שהם סובלים מרעיונות שווא, שנדמה להם שמסתכלים בהם. הם קובלים, שתמיד תמיד, ממש עד מעשיהם המוצנעים ביותר, טורדות אותם הסתכלותם של כוחות עלומים, שהם מסתמא אנשים. ובמחזות-שווא הם גם שומעים את האנשים האלה מכריזים מה ראו בהתחקותם אחריהם: עכשיו מבקש אתה לומר כך וכך, ועתה אתה מתלבש בשביל לצאת, וכיוצא בזה. התבוננות זו עדיין אינה כמוה כרדיפה, אבל אינה רחוקה ממנה. ההנחה לה היא, שאין לאנשים אמן בהם. שהללו אורבים להם ומבקשים לתפסם בקלקלתם, בעשיית דברים אסורים, שסופם שייענשו בגללם. ומה אם הדין הוא עם חולי רוח אלה – דהיינו, שכל אחד מאיתנו שוכנת בתוך האני שלו ערכאה צופיה ועונשת כזאת. אלא שבנפשם של חולי הרוח הופרדה הערכאה הזאת בצורה חדה מן האני שלהם ונשתבשה על ידי שהותקה בטעות לתוך הממשות החיצונית?"

בדיון מרשים זה פרויד גרס כי דלוזיות האדם הלא שפוי משקפות תובנה בנוגע לארגון הנפש. דלוזיה של אדם החש נשפט הינה "endopsychic perception" של היבט השיפוט הנורמאלי של האישיות; סוכן הנפש הפנימי, הסופר-אגו המעניש, נחוה כחיצוני לאני. הדלוזיה עצמה עשויה להוות עדות לחוויה של סוכן נפש פנימי.

הצעתי להרחיב את תפיסתו של פרויד בנוגע ל "endopsychic perception" לכדי מה שאני

מכנה "endoneuropsychic perception". בזאת כוונתי היא לכך שתופעות נפשיות מסוימות עשויות לייצג תובנה לגבי אופן ארגון המוח. ייתכן כי המוח מבצע ניטור עצמי של הפעילות הפסיכו-נוירולוגית שלו ומציג אותה באופן מטאפורי או באופן ישיר באמצעות יצירה של חלומות.

זה דומה למה שנוירופסיכולוגים מכנים "עקרון השקיפות", לפיה פגיעה מוחית שמפרה את האיזון בין תהליכים מוחיים ומבנים מוחיים, יכולה דווקא להבליט דרכים מסוימות לפיהם פועל המוח הבריא (27, 9, 36). אני מציע שניתן להוסיף לנתונים מהנוירופתולוגיה גם את הנתונים שנאספים מחקר החלומות ע"י פסיכואנליטיקאים, כמו לגבי הקוגניציות הלא תואמות וה- Interobjects, כדי להבין יותר את התפקוד של המוח והנפש.

כבר הצעתי בעבר (4) שהחלומות מציגים לפנינו תפיסות אנדו-נוירו-פסיכיות של תהליכים מוחיים רבים, כולל תפיסת כאב, צבע, וכן זמן, וכן תהליכי זיכרון, שיפוט מציאות, וצורות נוספות של מטה-קוגניציות. אם נבדוק בדקדקנות את התופעות של הקוגניציות הלא תואמות ושל ה- Interobjects, וכן של המודעות למציאות בחלומות המטופלים שלנו, נוכל לתאר את התחביר של האיראציונאליות.

באופן כזה, נוכל לספק מידע מהותי לחקר המוח הנוירוקוגניטיבי, ונוכל לעזור בניסוח היפותזות חדשות לגבי מבנה המוח/נפש האנושי.

מקורות

References

1. Appelfeld, A. (2001), The Kafka connection. The New Yorker, July 23.
2. Arieti, S. (1974), Interpretation of Schizophrenia. 2nd ed. New York: Basic Books.
3. Blechner, M. (2000), Confabulation in dreaming, psychosis, and brain injury. *Neuro-Psychology*, 2: 23-28.
4. Blechner, M. (2001), The Dream Frontier. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
5. Blechner, M. (2002), Hallucinations and delusions. In: The Freud Encyclopedia, ed. E. Erwin. New York: Routledge, pp. 141-142, 251-252.
6. Blechner, M. (2004), Pleasantness is relative: Commentary on the paper by Turnbull et al., "The pleasantness of false beliefs: An emotion-based account of confabulation." *Neuro-Psychoanalysis*, 6: 16-20.
7. Bodamer, J. (1947), Die Prosopagnosie. *Archiv Psychiatrische Nervenkrankheiten*, 179: 6-54.
8. Braun, A., Balkin, T., Wesensten, N., Gwadry, F., Carson, R., Varga, M., Baldwin, P.,

- Belenky, G. & Herscovitch, P. (1998), Dissociated pattern of activity in visual cortices and their projections during human rapid eye movement sleep. *Science*, 279: 91-95.
9. Caramazza, A. (1986), On drawing inferences about the structure of normal cognitive systems from the analysis of patterns of impaired performance: The case for single-patient studies. *Brain and Cognition*, 5: 41-66.
  10. Dali, S. (1964), Salvador Dali: Diary of a Genius, trans. R. Howard. London: Picador.
  11. Damasio, A. (1999), The Feeling of What Happens. New York: Harcourt.
  12. Fodor, J. (1983), The Modularity of Mind. Cambridge, MA: MIT Press.
  13. Fosshage, J. & Loew, C., eds., (1987), Dream Interpretation: A Comparative Study, rev. ed. New York: PMA Publishing.
  14. Freud, S. (1900), The Interpretation of Dreams. Standard Edition, 4 & 5: 1-625.
  15. Freud, S. (1915), The unconscious. Standard Edition, 14: 166-215.
  16. Freud, S. (1933), Revision of the theory of dreams. In: New Introductory Lectures on Psycho-Analysis. Standard Edition, 22: 5-182
  17. Gackenbach, J. & LaBerge, S., eds. (1988), Conscious Mind, Sleeping Brain: Perspectives on Lucid Dreaming. New York: Plenum.
  18. Gardner, H. (1985), The Mind's New Science: A History of the Cognitive Revolution. New York: Basic Books.
  19. Gorno-Tempini, M., Price, C., Josephs, O., Vandenberghe, R., Cappa, C., Kapur, N. & Frackowiak, R. (1998), The neural systems sustaining face and proper-name processing. *Brain*, 121: 2103-2118.
  20. Hirst, W. (1988), Cognitive psychologists become interested in neuroscience. In: The Making of Cognitive Science, ed. W. Hirst. Cambridge, UK: Cambridge University Press, pp. 242-256.
  21. Hobson, J. A. (1988), The Dreaming Brain. New York: Basic Books.
  22. Hobson, J. A. & McCarley, R. W. (1977), The brain as a dream state generator: An activation synthesis hypothesis of the dream process. *Am. J. Psychiatry*, 134: 1335-1348.
  23. Johnson, M., Kahan, T. & Raye, C. (1984), Dreams and reality monitoring. *Journal of Experimental Psychology: General*, 113: 329-344.
  24. Johnson, M. & Raye, C. (1981), Reality monitoring. *Psychoanal. Rev.*, 88: 67-85.
  25. Kahneman, D., Slovic, P. & Tversky, A., eds. (1982), Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
  26. Kaplan-Solms, K. & Solms, M. (2000), Clinical Studies in Neuro-Psychoanalysis. London: Karnac.
  27. Klein, B. von E. (1977), Inferring functional localization from neurological evidence. In: Explorations in the Biology of Language, ed. E. Walker. Montgomery, VT: Bradford Books.
  28. McClelland, J., Rumelhart, D. & PDP Research Group (1986), Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition. Cambridge, MA: MIT Press.
  29. Meltzer, D. (1984), Dream-Life. Perthshire, UK: Clunie Press.
  30. Mesulam, M.-M. (1998), From sensation to cognition. *Brain*, 121: 1013-1052.
  31. Panksepp, J. (1998), Affective Neuroscience. New York: Oxford University Press.
  32. Perrett, D., Rolls, E. & Caan, W. (1982), Visual neurones responsive to faces in the monkey temporal cortex. *Experimental Brain Research*, 47: 329-342.
  33. Rakison, D. & Butterworth, G. (1998), Infants' use of parts in early categorization. *Developmental Psychology*, 34: 49-62.
  34. Rakison, D. & Cohen, L. (1999), Infants' use of functional parts in basic-like categorization. *Developmental Science*, 2: 423-431.
  35. Rittenhouse, C., Stickgold, R. & Hobson, J. (1994), Constraint on the transformation of

- characters, objects, and settings in dream reports. *Consciousness and Cognition*, 3: 100-113.
36. Semenza, C. (1996), Methodological issues. In: *The Blackwell Dictionary of Neuropsychology*, ed. G. Beaumont, P. Kenealy & M. Rogers. Oxford, UK: Blackwell, pp. 478-487.
37. Sloman, S. (1996), The empirical case for two systems of reasoning. *Psychological Bulletin*, 119: 3-22.
38. States, B. (1995), Dreaming “accidentally” of Harold Pinter: The interplay of metaphor and metonymy in dreams. *Dreaming*, 5: 229-245.
39. Tranel, D., Damasio, A. & Damasio, H. (1988), Intact recognition of facial expression, gender, and age in patients with impaired recognition of face identity. *Neurology*, 38: 690-696.